

คัมภีร์ปทสังคหะ : การตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์

Padasangaha: Edition and Analytical Study

พระเทพปริยัติมุนี

PhraTheppariyatmune

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบانيศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Campus
Email: wetban@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง คัมภีร์ปทสังคหะ : การตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเนื้อหาโครงสร้างคัมภีร์ปทสังคหะ โดยวิธี Documentary Research ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เรียบเรียงบรรยาย เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ปทสังคหะ แปลว่า “ประมวลบท” หมายถึง การรวบรวมบทในภาษาบาลีทั้ง 4 อย่าง คือ นาม อาชยาต อุปสรรค และนิบาต รจนาโดยพระอาทิตย์จวงค์ อดีตเจ้าอาวาสวัดอาทิตย์จวงค์ กรุงเทพมหานครมีได้จำวัดหลายวัน และเป็นพระภิกษุผู้มีวิริยะอุตสาหะ กล่าวกันว่าท่านชอบอ่านตำราวิชาการจนบางครั้งควมได้จำวัดหลายวัน และได้ศึกษาพระไตรปิฎกจบถึง 40 รอบ ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้เปิดหลักสูตรสอนพระไตรปิฎกโดยย่อ 6 เดือน และได้สอนหลักสูตรนี้หลายครั้งจนถึงวาระสุดท้าย

คัมภีร์ปทสังคหะจัดอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ที่ไม่อ้างอิงสูตร ส่วนมากรจนาเป็นคาถา เพื่อการท่องจำทำความเข้าใจ ลำดับขั้นตอนนำเสนอไม่ซับซ้อน มีลักษณะอาศัยปทมาลาจากคัมภีร์ต้นแบบ เช่น คัมภีร์กัจจายณะ ปทรูปสัทธา และสัทธาตีไวยากรณ์ เป็นต้น และอาศัยเนื้อความบางส่วนจากคัมภีร์กลุ่มสุโพรถาลังการบ้าง คัมภีร์สัทธาตีไวยากรณ์เป็นต้นบ้าง ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอความเชื่อมโยงของเนื้อความในคัมภีร์ ปทสังคหะ 6 ภูมิภาคแรก ที่เป็นส่วน สยาทยนุต ภูมิภาคที่ 7 เป็นตยาทยนุต และ 2 ภูมิภาคสุดท้ายกับคัมภีร์ที่อาศัยหรือจะเรียกว่าคัมภีร์ต้นแบบในการรจนาคัมภีร์ปทสังคหะ เช่น การกระจายบท บทที่นำมากระจายตาม การแสดงลักษณะอาชยาต เป็นต้น

คำสำคัญ: ไวยากรณ์บาลี; ปทสังคหะ

Abstract

This research paper's objective is to study the background, history and contents of Padasangaha scripture. The findings are that Pasangaha scriptures was composed by Venerable Adiccavong, the late abbot of Adiccavong monastery, Yangon, the Republic of the Union of Myanmar. Ven. Adiccavong was acclaimed as a great diligent Bhikkhu. It was said that he had read academic texts until he forgot sleeping for several days. He had completed reading Tipitaka 40 rounds and officially opened Tipitaka Studies curriculum (six months course) and taught several times until the end of his life. 'Padasangaha' word means 'glossary of Pali term' which means a collection of 4 Pali components including noun, verbal conjugation, prefix and suffix.

This Padasangaha scripture was categorized in grammatic group without Sutta. They are almost verses for purpose of easily memorizing and understanding without complex patterns. It collects Pali terms from 3 main original scriptures; Kaccayana, Moggallana and Saddaniti etc. as well as some terms from Saddattabhedacinta texts etc. therefore researcher presents the relation of contents in first 6 parts of Padasangaha scripture which are parts of Syadyanta and the last 2 parts with reference texts called as original scripture for Padasangaha, for example distributing, distributed terms and verbal conjugations and so on.

Keywords: Pali grammar; Padasangaha

บทนำ

พระพุทธทรงแจ้งว่าโดยสภาพแห่งธรรมแล้ว เป็นธรรมที่ลึกซึ่งรู้ได้ยาก ดังที่ปรากฏพุทธดำรัสว่า อธิคโต โข มยายั ธมโม คมภีโร ทุพทโส ทุรฺนุโพโส สนนโต ปณินโต อตถกาวจโร นิปุณฺโณ ปณฺชิตเวทนีโย ธรรมที่ เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ่ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด บัณฑิตจึง จะรู้ได้ (Pali Tipitakas/4/7/6-7) พระอรรถกถาจารย์ผู้รู้พุทธธาธิบายทั้งโดยอรรถและ พยัญชนะแห่ง พระพุทธทรงแจ้ง ได้อรรถธาธิบายพระพุทธทรงแจ้งที่เป็นบาลีพระไตรปิฎก ส่วนที่ยากต่อการเข้าใจให้เกิดความ เข้าใจง่ายขึ้นสำหรับผู้ศึกษา จึงเกิดลำดับคัมภีร์ธาธิบายลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้น จัดเป็นคัมภีร์สำคัญทาง พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ทีปนี ปกรณ์วิเสส และคัมภีร์ สัททวิเสส คัมภีร์อรรถกถาเป็นต้นเหล่านี้ เป็นคัมภีร์ที่ธาธิบายทั้งในรูปศัพท์ประโยค ไวยากรณ์ และสภาวะธรรม ตลอดจนเรื่องราวต่างๆ ที่มีได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ในพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง ตรงตามพุทธประสงค์ คัมภีร์เหล่านี้ถูกบันทึกไว้ด้วย “ภาษามคร” ภาษามคร จึงได้ชื่อว่า “ภาษาบาลี” คำว่า “ปาลี” หรือ “ปาฬิ” มาจาก ปา ธาตุ ในอรรถ รกฺษณฺ คฺคือ รักษา, ระเบียบแนว ลง พิ ปัจจัย (Punyanubhab, 2007) หมายถึง บันทึกรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาคำสอนของพระพุทธองค์ที่ นับว่าเป็นการศึกษาที่ใกล้เคียงพุทธดำรัสที่สุด คือ การศึกษาพระพุทธพจน์จากภาษาบาลี

ภาษามครในสมัยพุทธกาลเป็นภาษากลางที่ประชาชนทั่วไปใช้สื่อกันเป็นภาษาท้องถิ่น เพราะ แคว้นมครเป็นแคว้นโกศลที่นิยมใช้ภาษามครเป็นมหาอำนาจที่แผ่แสนยานุภาพไปทั่วชมพูทวีป เหมือนภาษา อังกฤษที่นิยมใช้ทั่วโลกในปัจจุบัน ส่วนภาษาสันสกฤตในสมัยพุทธกาลเป็นภาษาของชนชั้นวรรณะกษัตริย์ และพราหมณ์ซึ่งเป็นชนชั้นสูงเท่านั้น ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมด้วยภาษามครอย่างเดียวเพื่อให้ พุทธธรรมเผยแผ่ไปสู่ประชาชนทั่วไปทุกภูมิภาคไม่จำกัดชนชั้นวรรณะ และทรงห้ามการสาธยายธรรมเป็น ภาษาสันสกฤตดังปรากฏในคัมภีร์จุฬวรรคว่า น ภิกฺขเว พุทฺธวณฺโณ ฉนฺทโส อโรเปตพฺพิ โย อโรเปยฺย, อปา ตติ ทุกฺกสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นิรฺตติยา พุทฺธวณฺโณ...ภิกฺขุทั้งหลาย ไม่พึงยกพระพุทธพจน์ โดย ภาษาสันสกฤต ภิกษุโดยก ภิกษุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธพจน์ด้วย ภาษาของตน (Pali Tipitakas/7/285/35)

คัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีมีอยู่เป็นจำนวนมาก แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ไวยากรณ์บาลีชั้นสูง ซึ่งเป็นประเภทมีสูตร (สาระกฎเกณท์) วุตติ (คำอธิบาย) อุทาหรณ์(ตัวอย่างประกอบ) เป็นคัมภีร์ที่รจนด้วย ภาษาบาลีล้วน เช่น คัมภีร์กัจจายนะ โมคคัลลานะ สัททนีติ เป็นต้น อีกประเภทหนึ่ง เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ บาลีชั้นพื้นฐาน จัดเป็นประเภทไม่มีสูตร เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่แสดงกฎรวบยอดเกี่ยวกับไวยากรณ์บาลี รจนด้วยภาษาบาลีบ้าง ภาษาอื่นบ้าง เช่น คัมภีร์ การิกา

คัมภีร์ปทสังคหะ จัดเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีประเภทไม่มีสูตร แต่เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาแสดง ประมวลลบท การรวบรวมบทในภาษาบาลี 4 บท คือ นาม อาชยาด อุปสรรค และนิบาต แล้วนำมาอธิบาย แจกแจงตามหลักภาษาโดยละเอียด เป็นผลงานรจนาของพระอาทิจจวงศ์ พระเถระชาวอ่างกุ้ง ประเทศ

สหภาพเมียนมาร์ ซึ่งมีชีวิตอยู่ในระหว่างพุทธศักราช 2425 – 2494 ท่านเป็นพระเถระที่เชี่ยวชาญหลายภาษา เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาอังกฤษ เคยเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศฝรั่งเศส และอิตาลีเป็นต้น ท่านได้รับยกย่องว่ามีความสามารถทางภาษาทัดเทียมกับโบราณจารย์ชาวพม่า 1 ใน 6 ท่าน ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้เห็นว่า การศึกษาภาษาอย่างเป็นระบบ จะช่วยพัฒนาความรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดี จึงแต่งคัมภีร์นี้เป็นหลักสูตรการเรียนภาษาบาลี และรัฐบาลพม่าเคยบรรจุคัมภีร์นี้ไว้เป็นหลักสูตรครึ่งเมืองขึ้นเมืองขึ้นของอังกฤษด้วยความสำคัญคัมภีร์ดังกล่าว

ผู้วิจัยเห็นว่า หากมีการนำคัมภีร์ปทสังคหะมาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา โครงสร้าง เนื้อหา ก็จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลี และจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในกำหนดนโยบายด้านการศึกษาบาลีไวยากรณ์ของคณะสงฆ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้าง และลักษณะเนื้อหาคัมภีร์ปทสังคหะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. รวบรวมคัมภีร์ปทสังคหะต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า ทั้งในรูปแบบของหนังสือและใบลาน และฉบับบาลีอักษรไทยของสำนักศาสนศึกษาวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ศึกษาลำดับเรื่องเนื้อหาตามคัมภีร์ปทสังคหะ
2. วิเคราะห์ในประเด็นที่ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า มีส่วนสัมพันธ์สอดคล้องกับคัมภีร์ต่างๆ
3. นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา
4. เรียบเรียงบรรยาย เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

คัมภีร์ปทสังคหะ แปลว่า “ประมวลบท” หมายถึง การรวบรวมบทในภาษาบาลีทั้ง 4 อย่าง คือ นาม อาขยาต อุปสรรค และนิบาต แล้วนำมาอธิบายแจกแจงบทตามหลักภาษาโดยละเอียด รัตนโดยพระอาทิตย์จวงค์ พระเถระชาวพม่า อดีตเจ้าอาวาสวัดอาทิตย์จวงค์จังหวัดย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า (มีชีวิตอยู่ในระหว่างพุทธศักราช 2425-2494) ขณะแต่งคัมภีร์นี้ ท่านพำนักอยู่ ณ วัด อโศการาม จังหวัดมณฑลเย้ย์ แต่งจบในพุทธศักราช 2455 เมื่อมีอายุ 30 ปี ผลงานวิชาการที่ท่านแต่งและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป มี 4 คัมภีร์

คือ ปทสังคหะ กัจจายนสังคหะ มลิตินปัญหาภิธานีสสัย และศิลาจารึกเสาอโคก แม้คัมภีร์นิสสัยของปทสังคหะ ท่านผู้แต่งก็เขียนขึ้นตามคำอาราธนาของพระญาณธระ (แลติ-สยาตอ) ในพุทธศักราช 2461 พระอาทิตย์จวงค์ มีพรรษาครบ 17 พรรษา ได้เดินทางไปศึกษาภาษาอังกฤษและเผยแพร่พระศาสนายังประเทศอินเดีย ลังกา และอังกฤษ เนื่องจากเป็นคนมีพรสวรรค์ในด้านภาษา จึงสามารถศึกษาภาษาอื่นนอกจากภาษาบาลี สันสกฤต และอังกฤษ อันได้แก่ ภาษาฮินดี เบงกาลี คุรมุขี อูรดู และญี่ปุ่น หลังจากเดินทางไปเผยแพร่พุทธศาสนา ในประเทศยุโรปหลายประเทศ เช่น ฝรั่งเศสและอิตาลีเป็นต้นแล้ว จึงได้เดินทางกลับมาถึงประเทศสหภาพพม่าในวันแรม 7 ค่ำ เดือน 7 พุทธศักราช 2471 ท่านผู้แต่งเป็นพระภิกษุผู้มีวิริยะอุตสาหะยิ่งนัก กล่าวกันว่า ท่านชอบอ่านตำราวิชาการจนบางครั้งวมิได้จำวัดหลายวัน และได้ศึกษาพระไตรปิฎกจบถึง 40 รอบ ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้เปิดหลักสูตรสอนพระไตรปิฎกโดยย่อ 6 เดือน และได้สอนหลักสูตรนี้หลายครั้ง จนถึงวาระสุดท้าย

เนื่องจากท่านผู้แต่งมีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีสันสกฤตพร้อมทั้งพระไตรปิฎก จึงได้ประมวลเนื้อหาอันเป็นแก่นสารจากไวยากรณ์บาลีที่สำคัญ 3 คัมภีร์ คือ กัจจายนไวยากรณ์ โมค- คัลลันไวยากรณ์ และสัททนิติปกรณ์ โดยเลือกสรรเฉพาะสาระที่สำคัญมาประมวลแต่งเป็นส่วนมากเป็นร้อยกรอง เพื่อให้เรียนรู้และทรงจำได้ง่าย เพื่อเป็นพื้นฐานแก่นักศึกษาบาลีใหม่ ทั้งยังแสดงปหมาลาของบทนามตามลำดับการันต์ ในลึงค์ทั้ง 3 พร้อมด้วยศัพท์ที่แจกตามการันต์ในลึงค์นี้ๆ และบทอาขยาต ตามลำดับหมวดธาตุ วิภัติติ พร้อมด้วยตัวอย่างบทอาขยาตที่แจกเหมือนบทที่ยกขึ้นเป็นแม่แบบ ของหมวดธาตุ วิภัติติ ปัจจัยเหล่านั้น และเหมาะสำหรับผู้ปรารถนาจะเพิ่มพูนความรู้ภาษาบาลีให้มากยิ่งขึ้นจากพื้นฐานไวยากรณ์ที่มีพอสมควรแล้ว

ท่านผู้แต่งเห็นว่าการศึกษาอย่างเป็นระบบจะช่วยพัฒนาความรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดี จึงแต่งคัมภีร์นี้เพื่อใช้เป็นหลักสูตรเรียน และรัฐบาลพม่าก็ได้บรรจุไว้เป็นหลักสูตรกลางสมัยครึ่งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ต่อมาเมื่อได้เอกราชแล้วจึงยกเลิกการบังคับใช้คัมภีร์นี้ไป

ในการศึกษาโครงสร้างเนื้อหา พบว่า คัมภีร์ปทสังคหะนี้ จัดเข้าในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ประเภทไม่มีสูตรกำกับ เป็นวรรณกรรมบาลีล้วน มีโครงสร้างใหญ่ โครงสร้างรองๆ ลงไป โครงสร้างใหญ่ เรียกว่า กัณฑ์ มี 3 คือ

1. สยาทยนตกณฺฐ กัณฑ์ที่แสดงคำศัพท์ที่มีนามวิภัติติ คือ สิววิภัติติเป็นต้นต่อท้าย
2. ตยาทยนตกณฺฐ กัณฑ์ที่แสดงคำศัพท์ที่มีอาขยาตวิภัติติ คือ ติววิภัติติเป็นต้นต่อท้าย
3. สมุจฺจยกณฺฐ กัณฑ์ที่แสดงการรวบรวมความรู้ส่วนต่อขยาย

ในस्याทยนตกณฺฐ ท่านแบ่งการนำเสนอเป็นปริจเฉทๆ ไป ตั้งแต่ปริจเฉทที่ 1 ถึงปริจเฉทที่ 6 ในตยาทยนตกณฺฐ นำเสนอปริจเฉทที่ 7 เพียงปริจเฉทเดียว ในสมุจฺจยกณฺฐ นำเสนอปริจเฉทที่ 8 และปริจเฉทที่ 9

ปริจเฉทที่ 1 นามนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านนำเสนอข้อมูล เป็น 3 บรรพ คือ

1. ปุ่จลิ่งคบรรพ แสดงการันต์ และคณปทมมาลาแม่แบบและคำศัพท์แจกเหมือนในปุ่จลิ่งค
2. อิตถิลิ่งคบรรพ แสดงการันต์ และคณปทมมาลาแม่แบบและคำศัพท์แจกเหมือนในอิตถิลิ่งค
3. นปุ่จสกลิ่งคบรรพ แสดงการันต์ และคณปทมมาลาแม่แบบและคำศัพท์แจกเหมือนในนปุ่จสกลิ่งค

ในปุ่จลิ่งคบรรพ มี 6 การันต์ คือ อการันต์ อาการันต์ อิการันต์ อี้การันต์ อุการันต์ อูการันต์ และโอการันต์ ในอิตถิลิ่งคบรรพ และนปุ่จสกลิ่งคบรรพ ก็เช่นกัน ในปุ่จลิ่งคบรรพ แสดง อการันต์ไว้ด้วย สุกตาทิตณะ (ปุริสาทิตณะ) มโนคณะ ภควาทิตณะ (คุมวาทิตณะ) คจจนตาทิตณะ ราชาทิตณะ ในอาการันต์และอิการันต์ เป็นต้น ก็เช่นกัน แสดงคณะ และปทมมาลาที่เป็นแม่แบบ พร้อมศัพท์แจกเหมือน ในอิตถิลิ่งคบรรพ และนปุ่จสกลิ่งคบรรพ ก็มีนัยแห่งการแสดง คณะ และปทมมาลาที่เป็นแม่แบบไว้ พร้อมศัพท์แจกเหมือน

ปริจเฉทที่ 2 สัพพนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอสัพพนาม เป็น 2 กลุ่ม คือ ติลิ่งคสัพพนาม และอิลิ่งคสัพพนามปพพ ในติลิ่งคสัพพนาม ท่านแยกแสดงเป็น 3 ส่วน คือ สัพพนามปุ่จลิ่งคบรรพ สัพพนามอิตถิลิ่งคบรรพ และสัพพนามนปุ่จสกลิ่งคบรรพ ในสัพพนามทั้ง 2 กลุ่มนั้น ท่านแสดงปทมมาลาของสัพพนามเหล่านั้น

ปริจเฉทที่ 3 สมาสนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอสมาสนาม เป็น 6 กลุ่ม คือ อัพพิภาวบรรพ กัมมธารยบรรพ ทิคุบรรพ ตั้ปุริสบรรพ พหุพพิหิบรรพ และทวันทบรรพ ในแต่ละบรรพ ท่านแสดงตัวอย่างรูปวิเคราะห์ และปทมมาลาไว้ตามสมควร

ปริจเฉทที่ 4 ตั้ทิตนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอตั้ทิตนาม เป็น 6 กลุ่ม คือ อปจจปพพ อเนกตถปพพ อสสตถิปพพ สงขยาปพพ ภาวปพพ อพยปพพ ท่านแสดงตัวอย่างรูปวิเคราะห์ และปทมมาลาไว้ตามสมควร

ปริจเฉทที่ 5 กิตนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอกิตนาม เป็น 6 กลุ่ม คือ ปจจุปปนปพพ อติตปพพ อนาคตปพพ เตกาลิกปพพ อนุตตกาลปพพ สตตสาธนปพพ ในแต่ละบรรพท่านแสดงรูปวิเคราะห์ นิพัตนบท และตัวอย่างปทมมาลา เพื่อให้ นักศึกษากำหนดได้ว่า คำศัพท์ที่เป็นนิพัตนบท นั้นนับเข้าในนามคณะไหน

ปริจเฉทที่ 6 อพยวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนออัพยศัพท์ เป็น 2 กลุ่ม คือ อุสรรคบรรพ และนิบาตบรรพ ในอุสรรคบรรพ แสดงอุสรรค 20 ตัว พร้อมความหมาย ในนิบาตบรรพ แสดงนิบาต เป็น 2 กลุ่ม คือ วิภคตียุตต และ อวิภคตียุตต พร้อมความหมาย

ปริจเฉทที่ 7 อาชยาตวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอชอาชยาต เป็น 4 กลุ่ม คือ ฉกาลิกวิธาน วิภณบรรพ ธาตุจจยปพพ นามโยคปพพ

ปริจเฉทที่ 8 วากยณยุบทสวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอข้อมูลสำคัญที่นักศึกษาศิลต้องรู้ เป็นส่วนต่อขยาย เป็น 2 กลุ่ม คือ วายกยณยุบทส และ วาจจวากพิเศษ ในวากยณยุบทส ท่านแสดงการกบรรพ อการกบรรพ ในวาจจวากพิเศษ ท่านแสดง วาจจะ 8 วาจจะ 10

ปริจเฉทที่ 9 สหตถวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอข้อมูลสำคัญที่นักศึกษาบาลีต้องรู้เป็นส่วนต่อขยาย เป็น 6 กลุ่ม คือ สัททปวัตติบรพ สัททบรพ อัถลบรพ สัททตลบรพ สทิสาสทิสวิภาค อัจจารณปวัตติ อัจจารณูปเทศ

จุดเด่นของคัมภีร์ ที่รจนาขึ้นแล้วเป็นที่นิยมยกย่องของวิญญูชนทั้งหลาย สำคัญอยู่ที่เนื้อหาสาระซึ่งคัมภีร์เหล่านั้น จะเป็นต้นแบบ หรือสังวรรณาก็ตาม หากท่านพระคันถรจนาจารย์ ร้อยเรียงโดยปราศจากโทษ 3 ประการมีโทษเป็นต้น ทั้งยังมีสาระที่ควรเชื่อถือพร้อมด้วยอากาศสถานที่ระบุไว้โดยตรง โดยอ้อม หรือไม่ระบุไว้เลย เพราะสาระที่ควรถือเอาอันเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว ในหมู่พุทธบุคคล

จากการศึกษาแปลเนื้อหา คัมภีร์ปทสังคหะ มีลักษณะเด่น คือ แจกแจงระเบียบบพตามหลักภาษาโดยละเอียด โดยเลือกสรรเฉพาะที่สำคัญมาประมวลแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อให้เรียนรู้ได้ง่าย โดยแสดงลำดับบพพร้อมศัพท์แจกตาม สามารถประมวลสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. วิภัตตินาม ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ ใช้ในสถานะที่แตกต่างกันไป ทั้งแต่ละวิภัตติ มีอรรถหลายอย่าง วิภัตติอาชยาดก็เช่นกัน มีวิธีใช้ที่บังถึงกาล บุรุษเป็นต้น ทั้งมีความหมายไม่น้อย และปัจจัยที่ใช้แทนวิภัตติ ก็มีอรรถไม่น้อยเช่นกัน

2. ปทมาลา ที่เป็นแม่แบบนั้น ท่านผู้รจนาเลือกเฉพาะที่ปรากฏใช้โดยส่วนมากในพระบาลีอรรถกถาเป็นต้น

3. ท่านแสดงศัพท์แจกเหมือนที่คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ใหญ่ อย่างคัมภีร์ปทรูปสัททิตีเป็นต้น นำเสนอไว้โดยคัดเลือคำศัพท์เพิ่มเติมไว้ ให้มากพอ ใช้ฝึกแจกจนเกิดความคุ้นชิน

4. ได้พบเห็นวิธีแจกปทมาลาของบพนามด้วยวิภัตติทั้ง 7 คู่ เข้ากับการแจกพทมาลาบพอาชยาดด้วยอำนาจนามโยคเป็นต้น

5. เมื่อแสดงไวยากรณ์ส่วนหลักจบแล้ว ท่านได้แสดงปกิณณกะ ที่รวบรวมวิชาความรู้ส่วนต่อขยายที่นักศึกษาใหม่ มีความจำเป็นต้องรู้

จะเห็นว่า คัมภีร์ปทสังคหะ โดยส่วนมากแต่งเป็นคาถา เพื่อสะดวกต่อการท่องจำ ทำความเข้าใจลำดับขั้นตอนนำเสนอไม่ซับซ้อน มีลักษณะอาศัยปทมาลาจากคัมภีร์ต้นแบบ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสัททิตี และสัททนิติไวยากรณ์ เป็นต้น และอาศัยเนื้อความบางส่วนจากคัมภีร์กลุ่มสุโธธาหลังการบ้าง คัมภีร์สัททตลภจินดาเป็นต้นบ้าง ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอความเชื่อมโยงของเนื้อความในคัมภีร์ปทสังคหะ 6 วิภาคแรก ที่เป็นส่วน สุธาทยนต วิภาคที่ 7 เป็นตยาทยนต และ 2 วิภาคสุดท้ายกับคัมภีร์ที่อาศัยหรือจะเรียกว่าคัมภีร์ต้นแบบในการรจนาคัมภีร์ปทสังคหะ เช่น ปทมาลา การกระจายบพ บพที่นำมากระจายตาม การแสดงลักษณะอาชยาด

นอกจากประเด็นการวิเคราะห์การนำเสนอเนื้อหาในคัมภีร์ปทสังคหะ ผู้วิจัยยังได้นำเสนอการวิเคราะห์ความสัมพันธ์สอดคล้องกับคัมภีร์ต่างๆ คือ คัมภีร์พระวินัย สัททนิติปทมาลา สุโธธาหลังการ สัททตลภจินดา นิรุตติภทสังคหะและสัททสาร์ตถชาลินี วาจจวโจ วิภัตยัตถะ อภิธานปทปีติกา

สัทปาถวิวินิจฉัย เป็นต้น จากการศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่า พระเถระผู้รจนาคัมภีร์ปทสังคหะมีความรู้อย่างกว้างขวางในคัมภีร์ต่างๆ สามารถนำสารสำคัญจากคัมภีร์ต่างๆ มาประมวลเป็นองค์ความรู้แบบสังกะทัตร์ด หากเรียนรู้ในปทสังคหะอย่างคล่องแคล่วแล้ว ย่อมอาศัยคัมภีร์ปทสังคหะเป็นบาทฐานเพิ่มพูนความรู้หลักภาษาในคัมภีร์อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1992). *Pali Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Palipakaraṇavisesa (Pali) Mahachulapakaranaviseso*. Bangkok: Vinyan Pub.
- Phramaha Sompong Midito. (2004). *Abhidhānavannanā Scripture*. Bangkok: Prayurawong Printing.
- Phramaha Wate Varannu. (1992). *Introduction to Padarupasiddhi Vol.I*. Bangkok: Sahadhammik.
- Phramaha Wate Varannu. (1996). *Introduction to Padarupasiddhi Vol.II*. Nakhonpathom: Institute of ASEAN Public Health Development, Mahidol University.
- Punyanubhab, S. (2007). *Tipitaka for People Version*. (17th ed.). Bangkok: Mahamakutrajvidyalaya Pub.
- The Sangha Supreme Council of Thailand. (2006). *Tipitaka*. Bangkok: Amarin Printing.
- Ven. Adiccavangsa. (2004). *Padasangaho*. by Ven. Gandhasarabhivong Transliterated and edited. Bangkok: Thairaikarnpim.
- Ven. Kaccayana. (1997). *Kaccāyanabyākaraṇaṃ*. Bangkok: Viriyapatthanakarnpim.
- Wate Bannakornkul. (2011). *Introduction to Kaccāyana Text*. Bangkok: Prayoonsanthai Pub.